

Консультант
Алексей СЛЕПЦОВ

ЕГОР БОРИСОВ ҮС СЫЛА: ЭРДЭТЭЭННИ ТҮМҮКТЭР

Дьогһөр Барыһаһаан муус устар 19 күнүгэр ыһтыллыбыт өрөспүүбүлүкэ быһааһын толорооччу органнарын 2012 сылга үлэлэрин туһунан Ил Түмэн иннигэр отчуота үтэс быһыытынан барбата. Бэрэсидьиэн быһыыл элбэх сылыһааранна уонна чакчылары ааҕартан туораан, болдомтону саамай сүрүннэ — кини хамаандата 2010 сыл бос ыйыгар туох соруктары туруоруммутугар бүтүн туту ситиһиппигэр уонна өссө туту оноруктааһар уурда.

Тыл этиитин саҕалырыгар, Егор Борисов итинник киирэн төрүөтүн бэрт чопчутук быһаарда: "Төрүөс ыһтырыа барлааманын иннигэр быһаас толорооччу органнарын үлэлэрин туһунан бүтүннү отчуот бүтэһик буолар. Биир сылыннан отчуоту, күһүн буолар быһыбар кэнниттэн болонмочуйаһыгар киирбит, Ил Түмэн саҕа састаабын иннигэр быһтыахпыт".

"Бизэс сүүс миллиард" туһунан боппуруос

Егор Борисов быһылы отчуотугар Саха сиригэр салалтата ханнык быһаарыһылары ыһымытын уһундук ахта барбата. Арай кини биир санаалаахтарын хамаандата хара мантыһыттан сүрүн сыал быһыытынан "өрөспүүбүлүкэ олох хаачыстыбатын бары хайысханан тупсарыгар ситиһиһи" ыһымытын бэлэттэтэ. Маннаха бэрэсидьиэн дыкутааттарга нэһилиэннэ олохун хаачыстыбата бюджетка төһө харчы баарыттан, ол аата эконимикэ сайдыытын таһымыттан тутулуктааһын туһунан бэрэсидьиэн суоллары хатылаабата. Ол онуутар "Өрөспүүбүлүкэ сүрүн хаһытаалыгар инвестициялар сыһыата улаатан иһилэрэ хааччылына 2010 сылтан 2012 сылга дээрэ өрөгүтүн эконимикэтигэр бизэс сүүс миллиард кэриҥэ солкуобай киирда. Ити аастыт үс сыл таһымыттан латта үрдүк".

Хомойуох иһин, бэрэсидьиэн этиитин дыкутааттар бары сөптөөхтүк ыһыматылар. Холобура, Максимов тутта пленарнай мунньахха калибгэлэригэр ити бизэс сүүс миллиард — тарылталар бэйэлэрин харчылары, онон өрөспүүбүлүкэ онно туох да сыһыана суох дьин өр да өр туту эрэ быһаара сатаата. Манна "Илтиги Сибирь — Чууму аһыһаан" магистральнай нефтэпровод трассатын көрдөрүү умнулла өхсүбүт остуоруулатын ахтар торостотох. Билиэн туар, ким эрэ ону экологтар улахан кыайыһыларга этэ дьин итэрийэр бырааһтаах. Ол гынан баран бырабылыстыбыа эргимэтин дьонно "Илтиги Сибирь — Чууму аһыһаан" суолун уларыттан, Саха сиригэр уонна Иркутскай уобалас нээтээх сиринэн аһарар эконимикэ өтүтүн сөптөөрүн дакаастыһыларыгар төһө күүстэрин, сыраларын-сылбаларын барабыттарын туһунан остуорууларга туох да этиһэбэт. Ити уларытыһы кыаллыбата да буоллар, Саха сиригэр Таалаһаан эмэ суох буолуо этэ. Очутутар малыйуһунуон туонна нэби ханан ыһыары хостотуллуой?

"Газпром" быһыл Чайында сирин баһылааһыны саралааһыга эмэ кырата суох туруорсууну, сыраны ирдэбэт буолуохтаах. Аастыт сыл аһыһыны ыйыһар Дьоксуускай куоракка Егор Борисов уонна Алексей Миллер кыттылаах мунньахха "Газпром" бэрэстобиттэллэрэ өрөспүүбүлүкэ гаас баайдаах сирин дойдута ыһыһылыбыт усулуобуйа быһыытынан баһылааһын хампааньыбаа барыс онуутар итэриһи эрэ аһыһаарын иһитинэрбиттэрэ. Бу мунньах иннигэр алтыһыны ыйга Алексей Миллер — Владимир Путини кытта көрсүбүтэ, онно дойдута баһылааһыга "Газпром" ААО бырабылыһанын бэрэсидьээтэллэттэн Чайында сирин баһылааһыны саралааһын туһунан отчуоту ирдэбэтэ. Дойду баһылыгар Саха сирин Чайындагыгар үлэни түргэник саралаһар сөптөөрүн ким эрэ итэриһит дьит? "Газпрому" улахан харчы кыһыһыра сарбаһтаах да буоллар, Саха сиригэр эрэ буолбакка, бүтүн дойдута эконимикэтигэр барыстааһын туһунан?

Түмүктээн эттэххэ, Егор Борисов отчуотка иһитинэрбит 500 млрд солкуобайа, билиэн туар, тарылталар бэйэлэрин харчылары. Ол гынан баран Саха сиригэр угуллубут үлгүр. Бүтүн өрөспүүбүлүкэ нолуок, оттон ити тарылталарга үлэһипр Саха сирин дьонугар хамнас быһыытынан дохуот кыһыһар үп. Олохтоох дьонго барыһыгар туһана аһарлар 500 млрд солкуобай дойдута аһын өрөгүтүнэрбиттэр эбэтэр ханна эрэ омук сиригэр барбакка, чопчу Саха сиригэр ананан кэлбитэ туох да сарбаһа суох өрөспүүбүлүкэ быһааһын үтүөтэ-өтүөтэ.

Эконимикэ сайдыытын кырдыгы

Саха сирин бэрэсидьиэни уонна кини хамаандатын өрөспүүбүлүкэ промышленнай тарылталары аһыһыга туһуланар үлэтэ үчүтэй түмүктэрдэх.

Егор Борисов барлааманга отчуоттуурутар аһыһын курдук: "Билиги 2010 сылтан 2012 сылга дээрэ эконимикэ сайдыытын уонна өрөспүүбүлүкэ нэһилиэннэтин олохун таһымын хаачыстыбалаах көрдөрүүлэрин тупсары ситиһибит. 2012 сыл түмүгүнэн баалабай өрөгүтүнэрбиттэр бородуукта объёма 2010 сылы кытта тэҥнээтэххэ 10% улаатта уонна триллион аһара солкуобай аһарда. Бу хамсааһын көмөтүнэн үс сыл иһигэр эконимикэ көхтөөх нэһилиэннэ аһаана элбэтэ".

Кырдык, 2012 сылга 6,7 мөл. туонна нээп хостотто, ити 2011 сыл таһымыттан 21,8% үрдүк. Маны сэрэ айыһааһын хостотуун 1,987,7 мөл. куб. м дьир улаатта, бу 2011 сыл таһымыттан 5,4% үрдүк.

2012 сылга 12,2 мөл. туонна таас чох хостотто, ити 2011 сыл таһымыттан 24% үрдүк. Аастыт сылга "АЛРОСА" хампааньыба 2,8 млрд \$ сыһаара туар алмааһы хостотто, бу 2011 сыллааһы көрдөрүүтүн 4,7% үрдүк. Көмүһү хостотуун объёма эмэ улаатта. Бу хайысхаа көрдөрүү 20,9 туоннага тэҥнэтэ,

ити 2011 сыл таһымыттан 10% үрдүк.

Ити түмүгэр 2012 сылга өрөспүүбүлүкэ бюджеттар нолуок төлөбүрө өссө биирдэ — 15,7% үрдэтэ, оттон нолуок уопсай суумата 59,9 млрд солкуобайга тэҥнэтэ. Ол эрээри Егор Борисов уонна кини хамаандата күннээри эрэ дьыаланы буолбакка, иннигэр кэскил туһунан эмэ толкуйдуулар. Аастыт сыл саамай улахан тарылталар туһунан бэрэсидьиэн манньык дьитэ: "Бу саас Дьоксуускайга Дальнай Восток олохтоохторун дьылларыгар быһаарыһаах суолталаах. Дальнай Восток уонна Байкал өрөгүтүнүн сайдыытын Судаарыстыбаннай бырагырааматын ыһымыт Д.А. Медведев бэрэсидьээтэллээх Судаарыстыбаннай хампааньыба мунньага түбэспүччэ ыһыһыбатаа".

Бу судаарыстыбаннай бырагыраама быһыытынан Саха сиригэр хас да уонна саҕа быраһыаһтар олоххо кыһыһыттар. Олортоон миллиардынан үбү утары ирдир, үс саамай бөдөн, кэлпим инвестициянай быраһыаһтарынан "Саха сирин соруу өтүтүн кэлпимик сайыһынары", "Саха сирин аһаа уонна Иркутскай уобалас хотуту өтүтүрүн кэлпимик сайыһынары" уонна "Саха өрөспүүбүлүкэтигэр уонна Магадан уобалаһыгар Яна-Халыма провинциятын базатыгар минеральнай-сырьевой кластеры тэрийи" буолаллар.

Тусга аһыһы сэдэх тимир баайдаах Тооттору баһылааһын саралаһыта эрийэр, бу сиргэ үлэни ыһыһыга бырааһ ыһар иһин куонкурус быһыл ыһыһылаа. Бу быраһыаһтар бары федеральной бюджет инвестицияларын уонна чааһынай хампааньыбалар суоттарыгар үбүлэһыттар. Ити түмүгэр өрөспүүбүлүкэ бюджеттар нолуок кыһыһыта улаатта уонна элбэх саҕа үлэ нээтэтэ тахсыла.

"Дотационнай өрөгүтүн" — үчүтэй эбэтэр куһаҕан?

Муус устар 19 күнүгэр дыкутааттар иннигэр тыл этэ туар, Егор Борисов: "Саха сиргэ өрөгүтүнэр сайдыһыларын индексиринэн Араһыһыа Федерациятыгар үрдүкү позицияга сыһыар. 2012 сылга социальнай-эконимикэскэй балаһыаньа холбуу көрүлүбүт индексирин билиги 13 мээстэр, инвестициялары утуһуута — 9-с, бюджетнай систимэ — холбуу көрүлүбүт индексирин — 11-с, эконимикэ дьит сикэтирин сайдыытын индексирин — 14-с мээстэр таһыһыт. Норуоттар икки ардыларынааһы баһыһы-көһүлүүр рейтингир хампааньыбалар сыһаалааһынарынан өрөспүүбүлүкэ рейтингтар инвестициянай категорияларын аан мантай ыла. Бүтүн билигиттэн ураты Москва, Санкт-Петербург уонна Татарстан өрөспүүбүлүкэтэ эрэ манньык рейтингыттар. Бу билигэ инвестициянай бэлэстэһи салгыт бэлэстэһыгар кыаһы бээр".

Көрдөххө, кини кээн туттар, бэрэһэһэй көрдөрүү курдук. Ол гынан баран

өрөспүүбүлүкэ 2013 сылга бюджетын дохуотун уопсай объёмугар федеральнай кээн дотациялара 53,17 млрд солкуобайга тэҥнээтэрэ кистэл буолбата. Саха сиргэ дойдута биир саамай үрдүк дотациялаах өрөгүтүнэ буоларыттан өрөспүүбүлүкэ салалтата өрүү хаарыһалар.

Маны аһын өтүтүтэн ылан көрүөххэ Билиги билэрбитинэн 2013 сылга Араһыһыага 10 эрэ дуһар-өрөгүтүн хаалла. Ол аата Араһыһыа Федерациятын уоннааһы 72 субъекта үүт-үкүтү Саха сирин курдук балаһыаньага олороллор. Очутутар Саха сиргэ федеральной дотацияга наадыһар 70 аһын өрөгүтүнэрбиттэр элбэһи ыһаа туох куһаҕаннааһы? Сэрэйдэххэ, Бурятия эбэтэр Калмыкия олохтоохторо билиги өрөспүүбүлүкэтигэр нэһилиэннэтигэр үп-харчы өтүтүн кыра көмөнү ыһалларынан кээн туттубат буолуохтаахтар.

Кырдык, Саха сиргэ дотацияга наадыһар Тыһыс усулуобуйага, ыһаах сиринэн тарҕанан олоробут. Онноор Чайында курдук баай сирин баһыһыга улахан ыһааһыгар көрсөбүт.

"Москуба харах уутутар итэриһит" дьин мээһи эппиттэр. Федеральной кинитэн 53 млрд солкуобайы ыһар туһутар ыһааһынаах этиһилэр, чакчылар ирдээһилэр. Хас биирдэн сыһыһа сөптөөрүн дакаастыаххын наада. Бу манньык уустук үлэни Егор Борисов хамаандата хас сыл аһы өтүтүт.

Бэрэсидьиэн дойдута бюджетка охсонун бары уратыларын билэр уонна өрөспүүбүлүкэ барыстаахтык туһанары сатыһар. Кини өрөспүүбүлүкэ эконимикэтигэр иннигэр дьит хардыһыларын таһынан, сыһыата дотация, субсидия уонна субвенция быһыытынан уонунан миллиард федеральной солкуобайы ыһары ситиһэр. Онон Саха сиргэ дойдута 70 аһын өрөгүтүнэрбиттэн быдан элбэх үбү ыһарын итэһэс быһыһынан сыһааньыһар сыһаа буолуо. Ити харчы уонан уонна сөмөлүөттэринэн таһаарыһа, дьонно тэһиһи дотациялааһынга, тыһа хаһаайыстыбатын уонна өрөспүүбүлүкэ олохтоохторугар наадаах аһын элбэх дьыаланы ойонһунтэ барар.

Өрөспүүбүлүкэ быһаарыһа иһик уустук, кыһалда аһыһын билиги хас биирдэһит билэр, көрөр. Ити туһунан бэрэсидьиэн барлааман иннигэр отчуотугар эмэ этиһиһа. Ону быһаарарга баһыһа үп ирдээр. Егор Борисов бу харчыны хантан уонна хайдаһа булары бэрэсидьиэн. Баһар, ол федеральной бюджет дотацияга уонна субвенцияга, Дальнай Восток сайыһынары фондатын үбэ эбэтэр чааһынай хампааньыбалар инвестициялара буолуун. Бэрэсидьээмит дойдута бэрэһиһээх буолуу уонна кэс туһунан сэдэхтик этэр. Ол эрээри кини үлэтин хорук тыһаарыһан "өрөспүүбүлүкэ олох хаачыстыбатын бары хайысханан тупсарыһыны ситиһиһэ" дьин Ил Түмэн иннигэр отчуотугар этиһэ буолар.

Сергей МУКСУНОВ.

Маны туһан

НӨМҮГҮ «РАЦИОНАЛИЗАТОРЫН» КЫАЙЫТА

Кураан дьыһа нүөлсүттэххэ от аһара үүнэр эбит дьин элбэхтэ сүрүйдүм, кэпсээтим даһаны дьон өйдөөн, ыһыһан бээрбүт. Ону билэрбитэн Сыһантан баран Нөмүгүтэ Пофронскайга хас даһаны сыл олорбут, үлэһэбит билэр киниһин Гаврил Сленцову кытары баһыһааһыга сыһан кэпсээтим. Онуоха кини биир "рационализатор" кини туһунан сэрэһэтэ. Ону туох баарынан тирээтим.

Нөмүгү дэрэбиһэтигэр соторутааһыта тийэһи үлэһиттэр оттоммотох, өрүс халаана ыһыт кырдал, кураанах сиргэ ходоһа сиргэ аһаһан ыһыт. Дьонно онно туох үүнүөй дьин саһыһан кэһиһэллэрэ үһү. Арай киниһэрэ бос ыйын бүтүүтэ ол сиргэр нөсүһүнүн уу кыһара сыһыһыгар көрөн "рационализатор" дьин оонһуу-күлэ этэн, хаадыһаан аһаһаллара үһү.

Олохтоохтор от ыйын бүтүүтэ кини аттыһааһы хо-

дуһаларын начаас икки ардыгар тизэһиниһэ арааһыһаа оттоон бүтэрэн барыһыттар. Онтон кини ходоһага ол саһана саҕа көрөрөн бэрт кыһас от үүнэн эрэрэ үһү. Киниһэрэ онно эмэ нөсүһүнүн эһи уу кыһара сыһыһыгар көрбүттэр.

Күһүн буолбут. Оттоһун бүтүт. Били күһүн аһар кини кыһыһыгар 15 рулон от чөмөхтөөмүт, оттон "рационализатор" кыһыһыгар 35 улахан рулон оттор кыһаһыттар. Бу саһыһар оттоммотох, кураанах кырдалтан Дьэ, маны нууһаһы "хорошо смеется тот, кто последний" дьин этэн эрдэхтэрэ.

Иһикс холобур. Гаврил салгыт кэлсэр. Кини 1987 сыллаахха Сыһан Уһун Куһулу куулаһыгар улахан өдүрсүнү үүнэрэр теплицаларга СНП-60 мотуорунан уу быраһыһааһынан үлэһэбит. Ол сыһыһан аһыһааһы кыһыһыт хотон биир лектары быдан кыһыһыт дьыһыгар 2 төгүл СНП-нан уу кыһыһыт. Түмүгэр

үлэтин быһыһыгар ол кыһа далтан биир сүүнэ улахан оту кыһыһыт. Ону очутотуу хонуу биирэдэһирэ Ф. Н. Друзыһыһа көрөн соруу бөрүнү сөһүтэ дьит.

Кэпсээн иһиһэн булта. Түмүк Ходоһа (сир) кинэһэ быһаарбат. Кураан сайыһыга үчүтэйдик нүөлсүттэххэ от аһара үүнэрэ, кыһа даһаны сиргэн баһаам оту ыһыһаах саһын ити даһыһа холобурдар көрдөрүллэр.

Быйыл сайын өссө уустук, кураан сайын буолуох чыһаһыт. Онуоха ыһа баһыһа, саһатар үкэс ити "рационализатор" курдук ходоһаларын нүөлсүтэллэрэ буолуун этиһэр. Саһатар сыл таһаар олуту үкэһи буларбыт чуолкай. Кэһи оттон аастыт кыһыһы кыһыһыттын хоруйан, нүөлсүтэн, бэйэбит сирбитигэр оттуу саһыһыт.

Иван ПОНОМАРЕВ.

Литературнай мүннүк

КЭРТЭММЭР

УЙААРА

Мин санаам санааһыгар калыгар
Уоскутар тыллары көрдөөнөр,
Көтөрү аттыбар булагатын
Харана былыты үтэйэр.

Мин санаам хархалар түгэмээр
Утары санааны туттунаар,
Дыа аанын тыаастаастык

сабылтын

Ытаатан таасартан
туттунаар.

Санаарбыр, санаабыр
көрүөрбөр

Чикэтэн, бэргэтэн биэримээр,
Ыраады, ыраады ырааан
Ыраахан наастары түлүйэр.

Тулутулан утуубат
тирээрбөр

Көөсүгүн көрдөрөн сытымаар,
Ханын да түлүгө биэрэрин
Ыксары тардантын билээрээр.

Ылыыбын дыктардыгы
сактаран

Таһаарар түгэмээр бааламаар,
Ис дыагы үрүэй буоллун дьэн
Этэрбин тыргытаан

толуктуйаар.

Харана былыттар араан,
Сыр сырдыа, кы туруо буолаар,
Оччоро түлүгүрүр наастанан
Хардыбын биллэрим турдаар.

МУОЧУСКАБАР

//Баара эрэ 29 саасыгыгар
Дыаа Хаан арайбыт күтү дүөгө-
бар Мотрена Иванова Макаровага

аныабын

Күн ыйдык кыргыт сабылсар,
Ардаа, хаар дыйынан

суруалар,

Биэр түгөн амиса улуктар,
Көрүк кал ымыр сотуллар
Тоҕо бу Олох дьэн дайдыга
Эйигин улукарым сатамат?

Кичилин үрүгүн, түбүгү
Улаастык айылаах мбээр,
Санааны, сылааны, тапталы
Саһаарыах баалаах баарыгар
Тоҕо бу кыргыт кыргыт
Эйигин сабылсар көстүбөт?

Уон уһун сыларга, кыргыт
Кичилин толору сырдыга,
Түөрт уонна үстөнү үрдэргэ
Эдэрбин дэмизтээх калыгар
Тоҕо бу ситари симамыт кэргэ
Эйигэ тэннээх биллэбэт?

Быйаагыт эрдэстэн ситиминит
Салданар дыйдыга кылаага,
Ого саас саһаттан ситиминит
Быйыта барбыта кыдыыта
Бу бачча тухары биэр мизэ
Аспата, оспото - дыагы, дьэ!

БЭЙЭМ ТУСПУНАН

- "Улахансык аз кини!
Тулатын сэмийдэн ытыган,
Өйдөөбөт кыргыт буолунар,
Атынык айдыйык санаан,
Дьолуну туттуна сорунар".

Ардыгар итинник лам туспар
Этимэр тыллары истабын,
Көрүмэр бу курдук буолулар
Ис санаам кисталин этабын.

Олорбут уһуна суох аластор
Толорбут үлэбин-хамнастын
Түмүктээн кыргыт түлүгүр
Өй-сүрүк мөксүрүн тардабын.

Таһыт кыргыт кустарым
Үөрдөрүн күлүтэ буолабын,
Көстүбөт анылым эрбэр
Кыргытын толоруох буолабын.

Илэннин ыйытат ыйыттар
Бүтүнүгү бэрисин ыйыттар,
Сонун толуктуйдуур соруктар
Сүһалык таһыт сүрүбүн.

Утары бу көрөн туралымын
Мин атын эйгэ тыгыбын,
Хастынан бу мана буоламын
Санаабын атынта сылдыбын.

Ойуу:
Дьолун толору олохто
Ардыгар сортох курдуктун,
Айар күс абыгар күстүгаран
Сырдыгы олохто тулуктун.

МИН ЫРЫА ЫЛЫЫБЫН

Мин ырыа ылыыбын
Тулабар сырдыгы ылаары,
Күргүдү олохтон, түбүктөн
Кыратык сыннанан ылаары.

Мин ырыа ылыыбын
Тыллары кыргыт тиэрээр,
Матыытаах долгуну уйдаран
Дууһун чыччэтэн биэрээр.

Мин ырыа ылыыбын
Ырыаһыт дүөгүбүн санаары,
Тапталым, баатым, ыратым
Бар дьонго ситэрэн кэпсээр.

Мин ырыа ылыыбын
Алыптаах эйгэ тыгыбын,
Ырыанан кыргыт толуктан
Олохто сүрүбүн.

ТАПТАЛ ТУБУНАН

Таптаах күргэ албаастаах,
Калар кыа араастаах,
Элэн араас сүлүмталаах,
Түмүктүр да муоастаах.

Бизтаах эрэ бадиксэ
Таптаах кыа амиса,
Кэпсээх эрэ кыа эрэ
Буола ыла биэр кына.

Таптаах кыа эдэр уола
Сүрүгүн-быарын өрүктөн,
Ыла буола ытык суола
Кылаары сүрүн ситэн.

Таптаах баар, уйаланна
Ага, аһа кылаах,
Олохто өрө ытыган
Күдөл ылаан биллээр.

Таптаах арым харыһыбат
Ыла ыйыт дыктары,
Онтун арай өрө кылаан
Майгынаттаах эдэр кыны.

Таптаах буола ыйыт күтү
Холоон, ырыа сүрүлү,
Онтун уһун сүбүлүтүн
Буола ылаан туруортуо.

Таптаах оннук дыйыт аһаах,
Кынат аһаар аналаах,
Талан ылаан чардарын
Аһаастыгар да

таптырыыстаах.

Внимание!!!

Сельхозпалы - угроза жизни и безопасности населения

Центральные электрические сети сообщают, что по итогам весенне-летнего периода 2012 г., по причине несанкционированных сельскохозяйственных палов травы, рядом с охраняемыми зонами воздушных линий электропередач, повлекших за собой возгорание и в результате лесных пожаров по неизвестным причинам, жители более 10 населенных пунктов Центрального энергорайона были обесточены до восстановления поврежденных частей линий электропередач. Энергетики понесли ущерб в размере более 4 млрд руб.

В соответствии с Правилами проведения сельскохозяйственных палов на территории нашей Республики, а также Законом РС (Я) 28-2 №57-III "О сельскохозяйственных палках" от 11.06.2003 г., сельскохозяйственные палы должны проводиться только по специальному разрешению лесничества или лесхозов.

Уполномоченные органы, выдавшие разрешение (лесничество или лесхозы) - несут ответственность за обоснованность выдачи таких разрешений.

Производство сельскохозяйственных палов без согласования с органами местного самоуправления и природоохранными органами влечет за собой привлечение к административной ответственности.

В соответствии со ст. 3 Закона 28-2 №57-III "О сельскохозяйственных палках" от 11.06.2003 г. органы местного самоуправления устанавливают сроки проведения сельскохозяйственных палов, а собственники земельных участков, земледельцы и арендаторы земельных участков, ежедневно определяют объемы проведения сельскохозяйственных палов с указанием наименования местности и выделяемой площади сельскохозяйственных угодий и предоставляют информацию в лесничество с указанием прикрепленной за каждым участком противопожарной техники, средств транспорта, ответственных лиц и рабочих для предупреждения возможного возникновения лесных пожаров, и также обязаны проводить выжигание только в безветренную погоду, на разрешенных участках и при нали-

чии достаточной охраны из числа рабочих. В ст. 5 Закона 28-2 №57-III "О сельскохозяйственных палках" от 11.06.2003 г. предусмотрена ответственность за нарушение требований данного Закона.

В результате уничтожения опор и обвисания проводов линий электропередач причиняется не только значительный ущерб имуществу юридического лица, но и создается угроза жизни и безопасности населения, а также приостановление подачи электроэнергии до восстановления поврежденных частей воздушной линии электропередач.

На основании вышеизложенного, при выявлении не согласованных с органами местного самоуправления и природоохранными органами сельскохозяйственных палов Центральные электрические сети будут вынуждены принять меры по привлечению к ответственности в порядке, предусмотренном Кодексом РФ об административных правонарушениях и Законом РС (Я) 28-2 №57-III "О сельскохозяйственных палках" от 11.06.2003 г.

Будьте предельно осторожны с огнем на природе. Ваша неосторожность может стать причиной пожара, влекущего за собой возгорание объектов, необходимых для жизнеобеспечения населения.

Ответственность за расстрел изоляторов

В результате расстрела линий электропередач (опор и изоляторов) из огнестрельного оружия и других приспособлений серьезно нарушается подача электроэнергии в нормальном режиме населению и социально-значимым объектам.

Умышленная порча энергооборудования является помехой для стабильного и бесперебойного энергообеспечения потребителей.

В соответствии со ст. 215.2 Уголовного кодекса РФ от 13.06.1996 N 63-ФЗ (принят ГД ФС РФ 24.05.1996) (ред. от 07.03.2011) "Приведение в негодность объектов жизнеобеспечения" Разрушение, повреждение или приведение иным способом в негодное для эксплу-

тации состояние объектов энергетики, электросвязи, жилищного и коммунального хозяйства или других объектов жизнеобеспечения, если эти деяния совершены из корыстных или хулиганских побуждений, - наказываются штрафом в размере от ста тысяч до пятисот тысяч рублей или в размере заработной платы или иного дохода осужденного за период от одного года до трех лет, либо обязательными работами на срок от ста восьмидесяти до двухсот сорока часов, либо исправительными работами на срок до двух лет, либо лишением свободы на срок до трех лет.

Центральные электрические сети обращают внимание граждан об ответственности за приведение в негодность объектов жизнеобеспечения.

Об опасности проникновения в действующие электроустановки

Нужно помнить, что линии электропередач являются сложнейшим инженерным сооружением и при неумелом обращении могут быть крайне опасны.

При проникновении в действующие электроустановки - провода воздушных и кабельных линий электропередач, токоведущим частям электроустановок, а также несанкционированных работах в электрических сетях, появляется угроза поражения людей электротоком.

Самовольное проникновение на действующие электроустановки, недостаток знаний или несоблюдение работниками сторонних организаций правил охраны труда и норм техники безопасности, беспечное поведение в охранной зоне линий электропередач и на территории электрических подстанций ведет к гибели и инвалидности людей.

Риск получения электроtraum особенно возрастает с наступлением весенне-летнего отпускового периода.

Родителям необходимо закрепить у детей навыки безопасного поведения вблизи электроустановок, улучшить их адаптацию к энергонасыщенной среде, обучить правилам безопасности при пользовании бытовыми электроприборами.

Важно систематически предупреждать детей об опасности поражения электрическим током и запрещайте им влезать на опоры электропередач, проникать в трансформаторные подстанции или в технические подвалы жилых домов, где находятся провода и коммуникации.

Во избежание летального исхода или нанесения тяжелейшего вреда собственному здоровью категорически запрещено:

- подниматься на опоры линий электропередач;
- производить набросы на провода воздушных линий;
- открывать и проникать в закрытые и огороженные электроустановки;

- производить земельные работы в местах расположения воздушных и кабельных линий электропередач;

- производить строительные и погрузочно-разгрузочные работы в охраняемых зонах воздушных и кабельных линий электропередач;

- устанавливать свисающие мусора в охраняемых зонах воздушных линий электропередач;

- устанавливать детские, спортивные площадки, массовые мероприятия с большим скоплением людей вблизи линий электропередач;

- производить валку деревьев в охраняемых зонах воздушных линий электропередач, сажать деревья и кустарники с перспективным ростом свыше 4 метров;

- разводить костры, жечь траву в охраняемых зонах воздушных линий электропередач;

- использовать длинномерные удильца при ловле рыбы в охраняемых зонах ВЛ;

- производить расстрел изоляторов и проводов из огнестрельного оружия.

Должностные лица и граждане, виновные в нарушении требований Правил охраны электрических сетей, привлекаются к ответственности в установленном порядке.

А.А. ЗАХАРОВ,
директор Центральных
электрических сетей ОАО АК
"Якутскэнерго".

ҮҮНЭР-САЙДАР, ИННИКИГЭ ЭРЭЛЛЭЭХ

Олох сайдар төтөминэн улууспутутар үбү-харчыны кытары үлэлээр бааннар, атын да тэрилтэлэр элбээн иһиллэрэ дьоммутун-сэргэбин үөрдэр, бэйэлэригэр табыгастаары кытары үлэлэллэр-иһэр кыахтары үөскэтэр. Кинилэртэн биһир эдэрдэринэн, үүнэн, сайдан иһээччилэринэн "Ссудо-сберегательный союз" СКПК Чурапчытаагы филиалы буолар.

Бу союз 2003 сыл балаан ыйын 3 күнүгэр Дьокуускайга тэриллибитэ. Чурапчыттан төрүттээх Николай Николаевич Павлов төрүттээбитэ. Бы-

рабылыанньа председателинэн үлэлэбитэ. Бастаан граждандар потребительскай кооперативтара этэ, 2012 сылтан "Ссудо-сберегательный союз" буолбута. Толорооччу дириэктэринэн Алексей Васильевич Васильев үлэлиир. Дьокуускайга 2 офистаах, согу таһынан 11 улууска филиаллардаах. Уопсай пайщиктаахтара 10 тыһ. киһиэхэ тиийдэ. Саха Республикатын кредитнай обществоларын бастагы ассоциацияларын чилиэнинэн, "Кредитнай союзтар лигаларын" ассоциированнай чилиэнинэн, "Сахаагроконтроль" тыа хаһаайыстыбатын кооперативтарын

ревизиядыр союзтарын чилиэнэригэр буолаллар.

Чурапчы филиала 2000-тан тахса пайщиктаах. Дириэктэринэн Сусанна Ивановна Павлова, менеджеринэн Февронья Прокопьевна Катакинова үлэлиилэр. Союз кредит биэрэрин таһынан уурдары 5 көрүнгүн туһаннарар-харчыны наада буоллаҕына устуу (до-

сөп). Сарсыарда 9 чаастан күнэ 6 часка диэри үлэлиир, субботага, еребулгэ өрүүр. Операцияны оноруута түргэппиз, улахан уочарата суогуна, кредити биэри, уурдары бырыһыаннара сөптөөхтөрүнэн дьон-сэргэ сөбүлээн сылдьар, ахсааннара сыллата эбиллэн иһэр.

Биһиги улууска бу тэрилтэ

Үбүлүйдээх сылларынан уонна Кыайы 68 сылын бэлэтиир бырааһынньыгынан сибээстээн, кырдыас пайщиктаахтарын ытыран үлэлэрин-хамнастарын билиһиннэрдилэр, бырааһынньыктаагы эбит-тэрийдилэр. Ара дойду сэриитин кэмин овороро көһөрүллүүтэ сылдьыбыттар, тылыта үлэлэбэттэр ол кэмнээгин арыннылар, ирэ-хоро кэпсэттилэр. О. П. Кузьмина, К. В. Харитонова, В. Н. Соловьев, Н. Н. Колесов, Д. И. Назаров, А. А. Седалищев, Н. Н. Иванов, М. М. Эверстова, М. М. Романова, П. П. Захарова, И. Г. Макарова, В. П. Захарова, И. Н. Петрова үбүлүйдээхтэргэ ээрдэ тыл эттилэр, Улуу Кыайынан ээрдэлэстилэр. Оччотоогу кэм ырыаларын ыллаатылар, ийэлэрин-араларын, убайдарын-адылларын ахтан-санаан аастылар.

Үөрүүлээх түмсүүнү түмүктүүрүгэр дириэктэр С. И. Павлова кырдыас пайщиктаахтарыгар махтанна, союз өгөтүгүн туһанарга сертификат туттарда.

Алексей СЛЕПЦОВ.

востребования), биһир ыйдаах уурдары, эби ажалан уурдаран иһии (накопительнай), пенсионнай уонна рантье (үүнүү бырыһыанын устуу

2013 сыл ахсынньыттан үлэлэбита. Онун бэйыл онус сыла. Пайщиктаахтарын ахсаана элбээн, үлэлээр үгтэрэ-харчылары хангаан иһэр.

Оскуола олоҕо

ОБОЛОРБУТ ҮЛЭҢИТ ДЬОНУ УРУЙДУУЛЛАР

Ыам ыйыгар "Уруйдуубун үлэҥит киһили" дьин республикатаагы 5-с-7-с кылаас өрлөрүгэр өйгөн суруйууга күрэх түмүгэ таарыста. Бу күрэх РФ Президентин гражданской общество сайдыытын фондатын бэрэссэдээтэлин солбуйааччытын В. А. Штыров көрүлээһининэн ытыыллар. Улуус аайы туста түмүк тахсан, анал бириистэри туттараллар.

Ол курдук, Чурапчыттан нууччалык, сахалык тылаан 37 үлэ кырибит. Бастагы миэстэ "Славен человек труда" дьин үлээн Мугудай орто оскуолатын 6-с кылааһын үөрэнээччигэ Ира Дьячкова тигиста. Кини дьин кэргэнэ өр сылларга бөриниһээхтэ сүөһү илгитинэн, тыа хаһаайыстыбатынан дьарыктанар үтүө үлэлэрин сырдатар. Мугудайга "Дьячковский" дьин бааһынай хаһаайыстыба тэриимитэрин, туох баар уопсай үлэрэ барытыгар көхтөөхтүк кытталларын туһунан суруйбут Тылаан, хаартыскалар барыта бэриллэбит, тиэмэ ис хоһоонун кизниһарыгар, сырдатар. Онун бу үлэ бастыһынан сыаналаммыта саарбага суох. Иккис миэстэни Дирин агрооскуолатын 5-с кылааһын үөрэнээччилэргэ Кирилл Пестеревкэ анаатылар. Үһүс миэстэ "Үлэ киһитэ айхаллан!" дьин үлэтинэн Одьулуун орто оскуолатын 6-с кылааһын үөрэнээччигэ Айылаана Барашкова буолла. Маны таһынан Хатылы орто оскуолатын 5-с кылааһын үөрэнээччигэ Сандал Кардашевскай, Төлөй орто оскуолатын 6-с кылааһын үөрэнээччигэ Дайаана Попова биһирэбил наарааданан бэлэттэннэлэр.

Дойду аайы үлэҥит бастына, нэһилиэк кизин туттар дьонно баар буолаллар. Маньык үтүө дьону оҕолор холбур оҕостоллоро, үлэҥит киһи олоҕо ситиһи-

лээх буоларын кыра эрдэктэн өйдүү үөрэнэллэрэ инникилээх суол. Өйгөн суруйууга кырибит үлэлэртэн биһирдэстэрин эһиги дьүүлүтүгэр таһаарабыт.

Аңардас бу күрөхтэһилинэн мунгурдаммакка, дойдут кизин туттар бастык дьонун кытта алтыһан, хаһаакка суруйан ытыа турарыгыгар баҕарабыт.

Нарьяна БУРЦЕВА.

ҮЛЭ КИҢИТЭ АЙХАЛЛАН!

(өйгөн суруйуу)

Үлэ-үөрдү, үлэ-дьон,
Үлэ-дир, сайдар суол.

Биһиги нэһилиэкпит, Одьулуун, улуус кизиниттан 12 км соҕуруу дьики сытар. Манна 1200-тэн тахса киһи олорор. Нэһилиэк баһылыга Людмила Васильевна Ефремова үлэни-хамнаһы илээн-саҕалаан ытытар. Мин санаабар, нэһилиэкпит дьылларын турар бэрээдэгэ, уулуссалара көнөтө бөрт тутсаҕай курдук. Ону аҕам гөйбүлээн үчүтэйдит онотуллубут диир. Атын да сирдэргэ курдук биһиэхэ кырдыастар сүбэлэрэ үлэлиир. Биһиги оҕолор кизилэртэн ылар холбурбут албах. Биһиги Президентит Егор Афанасьевич Борисов баһылыгы сылы Тыа сирин сылынан биллэрбитэ. Мин онгон сирдэртэн, тыа сире ытык кырдыастарынан баай буолан дириг, кизин истори-ялаах дьин санааммын кизилэр тустарынан суруй-охтун баардым.

Биһиэхэ Одьулуунга бэрэзэннэр Сэбиэтэрин бэрэссэдээтэлинэн өр кэмгэ Егор Семенович Боякин үлэлэбита. Ол кэмгэ үтүө санаа чэрчитинэн, но-руот күүһүнэн почта, АТС, үчүтэйкээн байалээх ба-

лаан, музей уонна кулууп дьылларын туттуттара. Музейбит Сэһэн Боло аатын сүтэр. Бу тутуу алта кырдыалаах. Иһа-таһа атын соҕус көстүүлээх. "Үтүө дьыала" хамсааһыннан, ноуот күүһүнэн "Сайдыс" дьин ааттаах сана кулуупка кизиллэбит. Бары туту-улар тутсаҕай тутуулаахтар, мун күн аайы ол туту-улар тастарынан аһан иһэн кизин туттабын. Кизини кэмгэ бэрэссэдээтэлинэн Николай Николаевич Шестаков үлэлэбита. Аастыт сайын балаараммытын уонна музейбитин оһуордаах тизиринэн күүрүлээ-биттэ. Дьонум ону "ограда" дьиллэр. Онун нэһили-экпит наһаа тутсаҕай, үчүтэй көстүүлээх. Нэһилиэк-тит учаастага Үрөх-Күөрэ буолар. Онно барар муос-таны эмиз эһэлэртит бараксаттар туттуттара.

Нэһилиэк кизин туттар кырдыастарын биллим: Егор Романович Софронов, Николай Александрович Федотов, Егор Семенович Боякин, Николай Алек-сеевич Собакин, Алексей Романович Аржаков, Яков Иванович Лавров, Гермоген Маркович Сибиряков, Николай Егорович Яковлев, Дмитрий Николаевич Ефремов, Егор Егорович Калитонков, Семен Михай-лович Седалищев, Валерий Дмитриевич Григорьев уонна да атыттар. Кизилэр соҕуос, колхуос үлэти-гэр үлэлэбит, хара көлөһүннэрин тохтут үтүө дьон. Бочуоттаах сыһаалантга тахсан баран нэһилиэк-пит, дойдубут туһа дьин - биһир биэс харчыга суох үлэни ытталлар. Онун биһиги, оҕолор уонна эдэр-ччт, кизин туттабыт, кизилэргэ тэннэһэ сатыыбыт. Үтүө холбур оностобут. Үлэ киһитэ айхалланнын!

Айылаана БАРАШКОВА.

Одьулуун орто оскуолатын 6-с кылааһын үөрэнээччигэ.

Киһи уонна сокуон

РЕЙДЭЛЭР ЫТЫЛЫАХТАРА

ХИХ-с "Манчаары соннуулары-тар" бэлэҥинэн чэрчитинэн, улуус дьаһалтатын иһинэн үлэлиир административнай хамьыһына иккис ыйдаах рейдэ биллэрдэ. Нэһилиэктеринэн, чуолаан Чурапчыга, Одьулуунна, Хос-тордо, Мугудайга, Төлөй Дирингэр, Ха-тылыга, Мындаҕайыга ырааһырдыы үлэлэрин түмүгүнэн бэрэбиэркэлэри ытыты үлэтэ саҕаланна.

Бэрэбиэркэ сүрүннээн благоуст-

ройство еттүгэр барыада. Саха сирин административнай кодексата, олохто-ох нэһилиэк быраабылалара ыйалла-рынан күрүө таһыгар саһаан, мастар, бөх, туттуллубат тизхеникэлэри туру-оруу бобуллар. Балбаахтар ыам ыйын 1 күнүгэр диэри анал бөх тобуллар си-ригэр тизлиэхтэхтэр.

Ону таһынан бэрэбиэркэ көнүлэ су-ох тутууларга, сирин ылыыга ытыты-лыада. Гаражтар, хотоннор, сарайдар,

пилорамалар турар сирдэргэ анал дьаһалынан бэриллэбит буолуохтаах. Сыдыарылыбыт сир, күрүө таһыгар тутуу барыт буоллаҕына сокуону кизин биһир көрүнгүнэн буолар, адми-нистративнай миэрэ ытыллар.

Дьин кыылларын (ыты, куосканы) учуокка туруорууну, вакцинация-лааһыны бэрэбиэркэлибит. Бу дьыл муус устар ыйын 30 күнүгэр диэри ыты, куосканы олохтоох ветеринарнай

учаастаахка илдьэн вакцинациялаты, учуокка туруоруу үлэтэ барыта.

Рейдэлэр ыйылыбытаах нэһилиэк-тэргэ эмиз ытытылаахтары ол, ол олохтоох дьаһалта сайаапкатынан ба-рыада.

Ыйытылыларгытын, этиилэргитин 44-045 төлөпүөнтэ эрийэн тизрдиэх-хитин сөп.

Екатерина ПИНИТИНА,
административнай хамьыһына
председателя.

Боотурускай улуус төрүттэммитэ 375 сылыгар

А. Е. КУЛАКОВСКОЙ-ӨКСӨКҮЛЭЭХ УОННА П. А. ОЙУУНУСКАЙ

(философскай эссе)

Байыал-уратылаах дьыл. Боотурускай улуус төрүттэммитэ 375 сыла. История кэпсиринин, Саха сиринэр оччотоогу кэмгэ кэпсирин, энтинэ байылаах кэрэхсээр үтүө-мааны дьонунан-сэргэтинэн, үөрэх-билиин, саргы сайдыы тэргэн паратын ким-хайа иһинэ таба тайааһынан, чутас-ыраах сураҕыгар, кэрэ кэпсирингэ киирбит, ыллам ырыаа ылламмыт, хомоҕой хомоонго холбонмут, "Боотурускай улуус дуо?" "Боотурускай улуус дуо?" дэҥ, ис-иһигин иһигинэн, хомуһуннаах дорҕоонноон, саҥа буолан сатаанан, сиргэ-дойдуга дуорайан, улахан улуус быһыытынан биллэн биллэр, иһиллэн иһиллэр. Ол да иһин бу кини быһаарнаах буоругар өркөн өйдөөхтөр, сэркээн сэлэннэргэ, чулуу олонхоһуттар, баайдар, аатырбыт атыһыттар, дархан ойууттар, улуу удааттар, тимири, маһы ыллатар, көмүһү күлүрөр бахсы уустар уонна аата-ахсаана биллибэт кэс тылы кэрэҕи, сир түһүгэ дэҥиит идэмэрдэх идэлээхтэр, талба таллааннаахтар мугуунан быраҕар мунур үйэлэри моһоон, күһүннэ-күөнэхтээн, олорон аастахтара.

Саха билигин литературатын төрүттэбит Платон Алексеевич Ойуунускай "Бырастыы" диэн ыстатыйатыгар Алексей Елисеевич Кулаковскай-Өксөкүлээх туһунан урут ким да этэ илэк, сөптөөх, үрдүк сыанабылы биэрбит. Кини суруйар: "Өксөкүлээх Өлөксөй-аан маннайгы бүтүн Саха сирин үрдүнэн биллибит саха ырыаһыта-хоһоонһута, айар тыл араа. Өксөкүлээх Өлөксөй хоһоонһут эрэ буолбатах, кини саха былыргы олохун чинчийтэ.

Онун саха норуота-бастыг хоһоонһутун саахтан бастагы чинчийитин сүтүрдэ. Кэниги кэлэр дьылларга саха үөрөдү, саха тылын үөрэтэр дьоннор "өксөкүлээх Өлөксөй үлэтэ онук этэ диэн, туспа бэлэстээн ааһыахтара. Сурукка суруллубут тыл үгэһэ, тыл хоһоон, айар санаа илбиһэ Саха сиринэр Өксөкүлээх үйэтиттэн ыла үөскээбитэ диэн бары эттихтэрэ" ("Кыым", 1926, бос ыйын 18 күнэ). Бу сыанабыл толору табатын, сүтүгэ сөптөөгүн ааһа өлүтүт кэм-кэрдий көрдөрдө.

Мань сэргэ үйэ уларыһытын кэнигтэн эрэ дьонно-сэргэ, кэпсир ааҕаччыга биллибит Өксөкүлээх Өлөксөй туһунан үлэлэр, ыстатыйалар автордара, саха интеллигенциятын бастагы көлүнэтин чарытхай кинигин Василий Никонорович Леонтьев аатын бэлэтиир торостох. Кини суруйааччы 1900 с. "Байанай алгыһа" диэн норуот тылын уус-уран айымньытын сааламмыт айар үлэтин үрдүктүк сыаналыыр, саха тылын-өһүн саамай динирик үөрэтигинэн ааҕар. Манна өйү уонна учуонай быһыытынан уратытык "безграничная доброта, а как исследователь и поэт неутомимое трудо-

любие" диэн иһигин иһигин-куобан этэр ("Автономная Якутия", 1926, 17 июня).

Салгы сөһүргэтэххэ, "Саха литературата (Уочаркалар) Москва-Дьокуускай, 1937 с. Сборник трудов научно-исследовательского Института при СНК ЯАССР. Под редакцией П.А.Ойуунскай. Вып.-2" бэлэстэммит. Кэпсир: 140 с. (10 бач. лис). Бу кэпсир иһинэ саха литературатын туһунан сахалыы бэлэстэммит атын научнай үлэ суох.

Учуонай В.Н.Протодьяконов бэрт сөпкө бэлэтиир: "Онон, бу "Уочарка" өр иһигин, албэх уопут, бөрөбүрүк кэнигтэн суруллубут үлэ Ойуунускай, учуонай буолан кэлээт да, тоҕо эрэ атын киирбиттэртэн ордорон, бу үлэни орто эрэ үөрэхтээх Н.М.Саабылыскайга итэрийбит эбит. Мин санаабар, Ойуунускай Николай Максимович киирбит быһыытынан сүһүк кэнигтэн, таһаарбакка бөрүннэри ситиһэр. Алексей Елисеевич ити Өймөкөөннө сэттис сырылыгар тэнтэ сылдьан артыстаспыт, оччотоогу орто, кэпсир биллээх суруйааччы буолбут Николай Заболоцкий уустаан-ураннаан суруйбуттара (Н.М.Заболоцкий. Уйэ анарыгар Якутскай, 1984).

Ситэран-хоторон, учуонай салгы суруйар: "Улахан үлэ. Бастаан, ситэтэ суох орто оҕулааҕа үөрэнэр кинигэ быһыытынан бэлэмнэммит буолан баран, кэпсир ис хоһоон кэпсирин биллэр, диригитилибит. Ырытыта диригинэн (сигилистиянан, олохтооһунан) оччолорго суох үлэ. Билигин да уус-уран, научнай суолтатын сүтэр илэк саха литературатын историйын сахалыы тылын чинчийи биэр бастыг холбоһуунан буолар. Саамай улахан күндүтэ-сахалыы тылын суруллубута. Оччолорго саҥа үлэлээн ээр научнай институт үлэтэ сахалыы хайысхалаарын, сахаларга ааньылаарын кэрэһэллэр. Бу-Ойуунускай өгөтө" (эмэс онно, с.-б).

Бу научнай үлэтигэр Н.М.Заболоцкий суруйбут: "Кулаковскай саха литературатын бастаан олохтообут, кини биэр суол кардиис сайдытын баһылыктаабыт, үтүс уустук хартыяналары биэрбит улахан суруйааччы буолар. Кини былыргы олох быһыытын-майгытын, сүтэн испит культуура тын хомуһун, сүппэт хартыялаабыт, аастыт олох кытта биллэһиннэр тыһынаах кэрэһитинэн буолар" (эмэс онно, с.-92).

Платон Алексеевич Ойуунускай үс саха дьонугар-сэргэтигэр уһуллчулаах өгөтүнэн, саҥа үйэ бастагы сылыгыгар А.Е.Кулаковскай-Өксөкүлээх суруйааччы, чинчийээччи, политик быһыытынан биллэриитэ, кэпсир далаһыннаах, үйэлэргэ өлбөдүйбэт үлэтэ буолуон буолар. Ол курдук, А.Е.Кулаковскай-Өксөкүлээх 1924 сыл сайын Сейимчэнтэ олорон, Россия географическай обществотугар нуучаттан киирбит тылар тылдьыттарын ыппыта уонна Дьоккуускайга төһүрбөр көмөлөһүн диэбит. Ону об-

щество өйөөн, правительствотуга сурук түһэрэн, харчы ылгытарары ситиститэ (Саха национальнай архыыба, 52 ф, 1 опись, 47 д, 46 лис). Манна Географическай общество председателэ Г.А.Покров Кулаковскайга "один из лучших знатоков якутского языка, в особенности народного эпоса" диэн үрдүктүк сыаналаабыт.

1925 с. ПИУ болмуочунаа Охотскай диэктитэн ыппыт суругар Айан, Ньылхан, Охотскай диэктит өрө түрбүт дьоннор маннаагы былааһы итэрийбэттэр, П.А.Ойуунускай, А.Е.Кулаковскай курдук дьоннор туох диэктитин истэллэр, илэ бэйэлэрин көрүүхтэрин баҕараллар диэбит (Саха национальнай архыыба, 50 ф, 45 опись, 5 д, 2 л). Ол да иһин, 1925 с. сайылыгар А.Е.Кулаковскай-Өксөкүлээх бэйэтэ тылланан Өймөкөөннө ордон хаалбыт үрүннэр этэрэртэрин кытта эйэлээх кэпсирти ыттан, утарылаһыны таһаарбакка бөрүннэри ситиһэр. Алексей Елисеевич ити Өймөкөөннө сэттис сырылыгар тэнтэ сылдьан артыстаспыт, оччотоогу орто, кэпсир биллээх суруйааччы буолбут Николай Заболоцкий уустаан-ураннаан суруйбуттара (Н.М.Заболоцкий. Уйэ анарыгар Якутскай, 1984).

Николай Заболоцкий бэлэстэбитэ: "Сэри бүтэрин кытта 1924 с. тохсуньу ыйа Кулаковскай Сейимчэнтэн Якутскайга кэлэн, советскай үлэ актыбынайдык кытыбытынан барбыта. Кэлээт оччотоогу саха суругун Советтар уус-уран үлэлэрин, үксүн босхо туттарбыта, бэйэтэ учуутал техникумугар саха тылын үөрэтээччинэн киирбитэ. Революция иһинэ бэлэст сирэйи көрбөтөх литературнай айымньыларын икки томнаах "Ырыа-хоһоон" диэн кинигэ оччотторон таһаарбыта" (Николай Заболоцкий-Чысхаан. Уочаркалар. Ыстатыйалар. Бэлэстэһиннэр. /Саха литературатын историйыттан/ Дьоккуускай, 2009. С.-267).

Биллэрин курдук, айымньылар икки томнара бэрт түргэник тарҕанан бүтэрэллэр. Онон А.Е.Кулаковскай-Өксөкүлээх аата-суола оччотоогу саха интеллигенциятын, дьонун-сэргэтин ортотугар албан аатырар, суон сураҕыгар "Саха омук" общество кыһына аһаан литературнай биэрэр тэрийэр, айар үлэтин ырытар дакылааттары истэллэр, общество Боһуоттаах чилиэтинэн ылар (Саха национальнай архыыбын салаата, 3 ф, 3 опись, 73 д, 29 л).

Улуу классик-поэт общество ытар дьаһалларыгар көхтөөхтүк кытыбыт, 1924 с. балаһан ыйын 15 күнүгэр бэлэстэ "Ырыаһыт" диэн хоһоонун бэйэтэ аахпыт (эмэс онно, 459 ф, 1 опись, 112 д, 4 л).

Оччолорго ЯЦИК председателэ П.А.Ойуунускай сүбэтинэн, үөрэх, доруоһуна харыстабылын народнай комиссариата, 1925 с. муус устарга улахан суолталаах государственнай дьаһал быһыытынан көрөн, нарком Алексей Федотович Бояров баһылыа-

таах хампыһыһыны тэрийэн, А.Е.Кулаковскай литературнай уонна научнай үлэтэ 25 сыла туолуутугар аналлаах биэрэр ыгытаахпыт диэн тэрийтэлэргэ сурук тарҕаһыт. Онон этиллэр: "Устройство юбилей 25-летней литературной деятельности тов. Кулаковскаго А.Е., как важное государственное мероприятие популяризации национальной поэто-исследователя" (Саха национальнай архыыба, 459 ф, 1 опись, 75 д, 34 л).

Үөрүүлээх муһунах ыам ыйын 27 күнүгэр буолбут. Үбүлүөй туһунан Кымыскай балаһа сийили кэрэхсэбиллээхтик суруйар ("Автономная Якутия", 1925, 3 июня). Манна айар үлэтин туһунан А.И.Софронов-Алампа этигит: "25-ю годами литературной работы он доказал свою преданность, свою якутскому народу", - диэн түмүктэбит. Үбүлүгэр научнай үлэлэрин историк Г.А.Попов кэпсир. Онон А.Е.Кулаковскай ЯЦИК председателэ П.А.Ойуунускай, комсомол уобаластаагы комитетиттэн С.Р.Кулачков, салгы "Саха кэсир", "Саха омук" обществолар, партия тэрийтэлэрэ, кыра омууттар комитеттэрэ, географическай общество, "Холбос" холбоһута ээр дэлэстэбит. Үөрэх уонна доруоһуна харыстабылын нарком А.Ф.Бояров эрдэ аадырыс туттарбыт уонна мант муһууттан чочуллубут оҕула уурулар прибору бэлэстэбит. Ыстатыйа автору түмүккэ үбүлүгэр харда тылын маньык суруйар: "Тов. Кулаковский благодарит всех за внимание к его работе и говорит, что он работает для патристического подьема родной Якутии, зная, что без него нет никакой культуры и цивилизации.

Слова юбилея накрываются громом аплодисментов".

Ити курдук, иһинэ история кэпсиринэн, Алексей Елисеевич Кулаковскай-Өксөкүлээх бэйэтэ баарына уонна өлбүгүн утаата даһаны, кинигэ туох да хара күлүк түспэтэх, хомуруйар тыл анамматах, сиилир саҥа иһиллэбэтэх.

Түмүктээн эттэххэ, А.Е.Кулаковскай-Өксөкүлээх туһунан П.А.Ойуунускай бэргэник бэлэстээн эппитини, "айар тыл аратын", "маннайгы чинчийитин" сэргэ өркөн өй өргөһө буолбут бөлүһүгүн, өтө көрүүлээх, курдары куоһуулаах, үс саха сарсыангы сартытын түстүү "Интеллигенцията илдьити" көмүс сурукка түһэрбит мандыр политиктин, "нуучна нэургу-нуу кытта туруулаһар", "саха талытын кытта самдайлаһар" мунгурун буларбатах дипломатын быһыытынан, үйэттэн үйэр, көлүнэртэн көлүнэргэ кэрэхсэнэ, ахтыла, ааттана туруоҕа.

Егор ВИНУКОВ, философскай наука кандидата, Чугаһытаагы физкультуура уонна спорт государственнай институтун доцена.

Ким да умнулубат, туох да умнулубат!

КУРСКАЙДААҔЫ ТОҕОЙ СЭРИИТЭ

Өстөөх 1943 сыл от ыйын 5 күнүгэр Орел уонна Белгород туһаайыларынан кимэн киирбитин саалаабыта. Икки түмүстүү киирэн сытар өстөөх сэримлэрин ортотугар Курскай куорат сытар. Онон иһин өлүттэн кимэн киирэн, Курскайга кэлэн, советскай сэримлэргэ сүрүн чаастарын төгүрүйтэр былааннаахтара.

Немецкай сэримлэр сүрүн тиэһиникэлэрин үксүн бу сырыһа мустууттар. Ол иһинэр "Тигр", "Пантера", "Фердинанд" диэн халыт куйахтаах ыраахан таанкалар саҥа бу сэримтэ кыттар буолбуттара.

Орел куорат туһаайытынан Поньыри диэн тигир суол станциятыгар өстөөх надьалэ устата төһөлөөх албэх кимэн киирбитин тулуйбута, оборонатын былыт-аппатаа буолуой. Өстөөхтөр биэр түүн саһуччу кимэн киирэн адыһах биэрэстэ сирги ылгытара тынан баран советскай сэримлэр көнүө күнүгэр өстөөхтөрү төттөрү үүрбүттэрэ.

Белгород туһаайытынан Черкасово дэриэбинэн

өстөөх оборонаты тогу көтөн, иннин диэки көстөн ордук сирги өтөн киирбиттэрэ.

От ыйын 12 күнүгэр икки өттүттэн 1200 таанка, самоходнай орудие Прохорова хонуутугар көрсөн утарыга киирсибиттэрэ. "Тигр", "Пантера", "Фердинанд" сылыһа сэримлэһинэ мөлтөхтөрө көстүбүтэ. Көлтөтүтэ эбиттэр. Нуучалар "КВ", "Т-34" таанкалара балайга сылыһа буолан маньыраһыан чорбойон тахсы-

бытара. Кинилэр өстөөх таанкатын ойворосторугар баар буола охсоллоро, ыга киирэн, тутан туран ытан уматаллара.

Өстөөх 800-тэн тахса таанкыттан 400-тэн тахса Прохорова хонуутугар хаалбыта. Кинилэр немец таанкалара аан бастаан чулуугар аатырар барыттар.

Советскай командование кэлин "Немец тиэһиникэтин Прохоровага сүтэрбэттэр эбитэ буоллар, кэлин билиһэ кут-

талы үөскэтэр кыахтаах этилэр", - диэн биллэриитэ.

Атырдыах ыйын 5 күнүгэр Белгороду босхолообут Степной фронт (генерал И.С.Конева) салгы сэримин аһаан атырдыах ыйын 23 күнэ буолар түүнүгэр Харьков куораты букатыннаахтык босхолообута. Курскайдаагы сэрим түмүктэммитэ.

Сталинград кэнигтэн немец сэримин күнэ киирбитэ. Курскай кэнигтэн өстөөх сэримлэр биэрда даһаны советскай сэримлэри кимэн киирэ саалаахтара.

Иван ПАВЛОВ.

